

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.94

О. В. БАТОЖСЬКА,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ;

О. В. ПІХУРЕЦЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби
з кіберзлочинністю та торгівлею людьми
Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗАВДАНОЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПРИ ЇЇ ДОКАЗУВАННІ В СУДІ

Обґрунтовано актуальність дослідження відносин, що виникають унаслідок доказування факту та розміру завданої моральної шкоди у процесі розгляду справи в суді. Проаналізовано проблему відсутності у законодавстві чітких нормативно визначених методик чи розрахунків компенсації моральної (немайнової) шкоди, які б допомогли об'єктивно визначити її розмір та запобігти ситуаціям, коли суди призначають різні суми відшкодування у подібних ситуаціях або коли потерпілим присуджуються надто завищені та необґрунтовані суми моральної шкоди. Сформульовано проблематичні питання сучасної судової практики, пов'язані з визначенням достатнього та еквівалентного розміру компенсації завданої моральної шкоди. Здійснено аналіз національного законодавства, судової практики та доктринальних положень із цього питання.

Ключові слова: моральна шкода, розмір відшкодування (компенсації), методика визначення шкоди, доказування.

Batozhska, O.V. and Pikhurets, E.V. (2015), "Criteria for determining the size of moral damage during its proving in the court" ["Kryterii vyznachennia rozmiru zavdanoi moralnoi shkody pry yii dokazuvanni v sudi"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 148–154.

Постановка проблеми. Моральну шкоду традиційно розглядають як завдані внаслідок незаконних дій чи бездіяльності втрати немайнового характеру, що призвели до моральних чи фізичних страждань особи. Незалежно від виду завданого страждання при встановленні факту завдання моральної шкоди потрібно керуватися і критеріями загальнолюдських цінностей. З одного боку, це критерії, що визначають суб'єктивні відчуття потерпілого (наприклад честь, гідність, авторитет) і оцінюються лише ним, ступенем його сприйняття травми та її наслідків. З іншого боку, це критерії, які характеризують зовнішній прояв наслідків пошкодження здоров'я. Тут моральна шкода виражається у порушенні звичного для конкретної людини способу життя, в реальній втраті потерпілим можливості нормально спілкуватись із друзями, знайомими, жити повноцінним життям.

Зважаючи на це, досить проблематичним питанням сучасної практики є визначення повного (достатнього) розміру завданої моральної шкоди, адже немає (та й не може бути) точних критеріїв майнового вираження душевного болю, спокою, честі, гідності потерпілої особи. Будь-яка компенсація моральної школи не завжди може бути адекватною дійсним стражданням, а тому будь-який її розмір може мати суто умовне вираження. Не менш складним для уповноваженої особи є й етап доказування факту та розміру завданої моральної шкоди під час розгляду справи в суді.

У зв'язку з цим вимагає подальшої наукової уваги питання щодо визначення еквівалентних критеріїв розміру моральної (немайнової) шкоди, яка може бути стягнута як компенсація за завдані фізичні та (або) душевні страждання. Проблемним для сучасної правозастосовної

практики є й відсутність будь-яких законодавчо визначених методик чи розрахунків розміру компенсації моральної (немайнової) шкоди. Не встановлено і не існує жодної загально визнаної формули чи моделі, яка допомогла б об'єктивно визначити розмір моральної шкоди та запобігти ситуаціям, коли суди призначають різні розміри компенсації у подібних ситуаціях або коли потерпілим присуджуються надто завищені та необґрунтовані суми моральної шкоди [1, с. 200–228; 2, с. 141–187; 3, с. 713–733; 4, с. 216–243].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Чималі наукові досягнення у дослідженні теоретичних та практичних проблем компенсації моральної (немайнової) шкоди були втілені у роботах російського вченого О. М. Ерделевського «Правовое регулирование возмещения морального вреда в гражданском праве» (1995 р.), «Проблемы компенсации за причинение страданий в российском и зарубежном праве» (2000 р.) «Компенсация морального вреда» (2007 р.). Окремі процесуальні особливості етапу доказування відшкодування моральної шкоди були розкриті у кандидатській дисертації О. І. Сліпченка «Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (2008 р.). Моральна шкода як об'єкт дослідження розглядалась також у роботах М. Галянтича, Г. Коваленка, В. Петренка, В. Чернадчука, С. Шимон та інших науковців. Проте, незважаючи на чималий науковий арсенал досліджень у цій сфері, й до сьогодні не достатньо вирішеними залишаються питання, пов'язані зі встановленням об'єктивних та адекватних критеріїв визначення розміру компенсації моральної шкоди під час вирішення спорів у суді.

Спираючись на існуючі методики оцінки розміру компенсації спричинених страждань, **метою** нашої статті є вироблення уніфікованого підходу до встановлення еквівалентних критеріїв визначення розміру завданої моральної шкоди при її доказуванні в суді.

Виклад основного матеріалу. Чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [5] не лише зберіг достатньо новий спосіб захисту цивільних особистих прав (компенсація моральної шкоди), встановлений ще законом України від 6 травня 1993 р. № 3188-ХІІ «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій», а й збагатив інститут компенсації моральної шкоди новими нормами (наприклад, ст. 1170 ЦК України передбачає відшкодування

шкоди, завданої прийняттям закону про припинення права власності на певне майно; ст. 1177 – відшкодування (компенсацію) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення; ст. 1207 – відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок злочину [5]). Нині позов про відшкодування (компенсацію) моральної шкоди набуває дедалі більшої популярності, що, попри деякі зловживання (особливо за умов нинішньої відсутності мінімального та максимального розмірів такого відшкодування), все ж свідчить про зростання правосвідомості та правової культури громадян, тобто зроблено ще один крок до правової держави, у центрі уваги якої перебуває кожна окрема особа. На сьогодні, крім ЦК України, можливість відшкодування (компенсації) моральної шкоди також передбачають закони України «Про захист прав споживачів», «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про авторське право і суміжні права» тощо.

Відповідно до чинного цивільного законодавства підставами настання моральної шкоди можуть бути: 1) фізичний біль та страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) приниження честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (ч. 2 ст. 23 ЦК України) [5].

Згідно із загальними умовами деліктної відповідальності обов'язковому з'ясуванню під час вирішення спору про відшкодування моральної шкоди підлягають: наявність такої шкоди, протиправна поведінка заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправною поведінкою заподіювача та його вина (крім випадків безвинної відповідальності заподіювача шкоди). Крім того, не менш важливою обставиною, що підлягає доказуванню у таких справах, є визначення величини і характеру завданої моральної (немайнової) шкоди конкретній особі. Дану обставину суд повинен встановлювати передбаченими процесуальним законодавством засобами і брати до уваги для оцінки дійсної глибини (ступеня) фізичних або моральних страждань та визначення фактичного розміру відшкодування.

Цивільне процесуальне законодавство передбачає перелік засобів доказування, які можуть бути використані в суді для обґрунтування

заявлених вимог чи заперечень. Зокрема, при доказуванні факту завданої моральної шкоди в суді можуть бути використані всі наявні засоби доказування, передбачені в ч. 2 ст. 57 Цивільного процесуального кодексу України: пояснення сторін, їх представників, третіх осіб, допитаних як свідків, показання свідків, письмові докази, речові докази та висновок експерта [6]. Обов'язковою умовою прийняття та дослідження судом доказів, отриманих із названих джерел, є їх відповідність вимогам належності і допустимості.

Найбільш «улюбленими» для суду доказами про обставини, що мають значення для справи, є письмові докази. Письмові докази у справах про компенсацію моральної шкоди, як правило, підтверджують наявність негативних наслідків, які виникли у зв'язку з перенесеними емоційно-психологічними чи іншими переживаннями. Це може бути витяг з історії хвороби, лікарняний листок, медичні довідки про виникнення захворювання чи інше погіршення стану здоров'я у зв'язку з пережитим хвилюванням, висновки лікарів чи медичних комісій про психологічний стан особи тощо. В документі медичного характеру має бути зазначено, коли та внаслідок чого виникло захворювання, чи могло воно стати наслідком психічних переживань через конкретне порушення прав потерпілого, чи мало місце погіршення загального стану чи загострення хронічної хвороби у визначений період часу тощо. Факт завдання моральної шкоди може бути підтверджений і показаннями свідків, наприклад, щодо відомостей про скрутний душевний стан особи, якій завдано шкоди, про її переживання, хвилювання, зміни в самопочутті, загальному душевному настрої тощо, про зміну способу життя, спілкування, звички, працездатності, втрату ділових зв'язків тощо. У справах про компенсацію моральної шкоди цей вид доказів є найбільш поширеним, адже зміну психологічного стану позивача у зв'язку з негативними емоційно-вольовими переживаннями можуть помітити тільки особи, які мають можливість порівняти стан позивача до події, яка спричинила переживання, та після такої події. Речові докази у справах про компенсацію моральної шкоди, власне, як і в більшості цивільних проваджень, є не досить поширеним видом доказів. Як речовий доказ у суді може бути використаний, зокрема, аудіо- або відеозапис, який містить неправдиву інформацію. Найбільш поширеним є подання таких речових доказів, як фотографії (негативи), які, як правило, фігурують у справах, де відповідачами виступають засоби масо-

вої інформації. Для встановлення наявності та ступеня емоційних страждань можливе й використання висновку експерта.

Доказування факту завданої моральної шкоди та її розміру, як, власне, й наявності причинно-наслідкового зв'язку між шкодою та протиправною поведінкою заподіювача, досить часто є обтяжливим та практично неможливим для позивача. У цьому разі суд не в змозі правильно оцінити фізичні, а тим більше душевні, емоційні переживання фізичної особи та визначити еквівалентний розмір компенсації моральної шкоди. Крім того, не менш важливим, але проблемним є врахування індивідуальних особливостей потерпілого, тобто тих обставин, які суд повинен брати до уваги для оцінки дійсної глибини (ступеня) фізичних або моральних страждань конкретної особи і визначення дійсного розміру відшкодування.

Однак при визначенні розміру моральної шкоди судом насамперед слід керуватися ст. 23 ЦК України, роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України (далі – ВСУ), що містяться у постанові «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [7], та враховувати низку інших, започаткованих доктриною, критеріїв обчислення розміру завданої моральної шкоди. Так, відповідно до ч. 3 ст. 23 ЦК України при визначенні розміру грошового відшкодування моральної шкоди судом враховується характер правопорушення, глибина фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, а також інші обставини, які мають істотне значення. Крім того, при визначенні розміру відшкодування судом мають враховуватися вимоги розумності та справедливості.

На нашу думку, при визначенні розміру компенсації моральної шкоди суд може обрати один із трьох можливих варіантів щодо ухвалення рішення про задоволення позову.

Перший варіант – взяти за основу суму коштів, яку позивач вказав у позовній заяві. Розмір компенсації у позовній заяві позивач зазначає з урахуванням обставин завдання шкоди, її характеру та наслідків і в процесі розгляду справи обґрунтовує факт її завдання належними та допустимими доказами, а суд, виходячи з вимог розумності та справедливості, враховуючи обставини, що мають істотне значення, визначає еквівалентний розмір компенсації. При цьому сторона повинна надати власні розрахунки суми завданої моральної шкоди. Суд може змінити цю суму або залишити її

такою, як вона зазначена у позовній заяві. Причому суд, змінюючи суму заявлених позовних вимог, може не тільки зменшити, а й збільшити розмір компенсації, заявлений позивачем. У цьому разі він діє на власний розсуд, враховуючи обставини справи та докази, досліджені й оцінені в судовому засіданні

Так, за матеріалами однієї судової справи позивачі вимагали стягнути за рахунок Державного бюджету моральну шкоду, завдану внаслідок умисного вбивства їхнього сина, у розмірі 1 млн грн кожному із батьків. Суд касаційної інстанції зменшив заявлений розмір до 500 тис. грн кожному. Але, на думку ВСУ, який скасував таке рішення і направив справу на новий розгляд, суд касаційної інстанції безпідставно зазначив, що позивачами не доведено обґрунтованість вимог щодо відшкодування моральної шкоди у розмірі саме по 1 млн грн, а також те, що судом не враховано вимоги розумності та справедливості [8]. У наведеній ситуації, як і в багатьох інших подібних спорах, суд фактично самостійно встановлює розмір завданої моральної шкоди, не будучи при цьому фахівцем із розрахунків.

Досить часто суду доводиться спиратися на надані сторонами відомості, які вимагають попередньої оцінки їх достовірності, а це, зважаючи на численні формули та складні економічні розрахунки, може становити неабияку складність і потребувати спеціальних знань. Очевидно, що визначення дійсного розміру завданої моральної шкоди або глибини фізичних, душевних страждань є питаннями, які потребують спеціальних знань та мають бути роз'яснені експертом. Отже, виходячи з наведеного та з урахуванням вимог законодавства, суддя повинен не змінювати (збільшувати або зменшувати) заявлений розмір компенсації, а визначати його, ґрунтуючись на відповідних експертних висновках, враховуючи принципи справедливості та розумності, а також інші обставини, які мають істотне значення для справи.

Другий варіант – під час розгляду справи даної категорії суд має призначити відповідну судову експертизу. На наше глибоке переконання, для встановлення факту наявності фізичних, душевних страждань, їх ступеня, глибини, впливу, а також причинно-наслідкового зв'язку змін психічної діяльності потерпілого і дій заподіювача шкоди тільки юридичних знань недостатньо. Крім того, суду під час визначення грошового еквівалента душевних і (або) фізичних страждань доводиться враховувати низку чинників, що мають винятково психологічну основу. Отже, такі справи вимагають

проведення судово-психологічної експертизи. Висновок експерта у цьому разі дозволить визначитись суду не тільки з дійсним розміром завданої потерпілому шкоди, а й унеможливить зловживання правом при перевищенні суми компенсації. Проведення судово-психологічної експертизи та її висновки фактично зменшать можливість подальшого оскарження судового рішення з мотивів необґрунтованого заниження (завищення) заявленого розміру компенсації.

Дане дослідження здійснюється судовим експертом-психологом відповідно до методики встановлення завданої моральної шкоди та методу оцінки розміру компенсації спричинених фізичних, душевних страждань. Слід зазначити, що ще в 1997 році О. М. Ерделевським була розроблена авторська методика визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди [9, с. 18–19; 10, с. 133–140], яка була взята за основу та зареєстрована наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2010 під номером 14.1.04 у галузі «Психологічні експертизи», тобто яка вже п'ять років як офіційно використовується [11].

Згідно із зазначеною методикою фактичний розмір заявленої до стягнення моральної (немайнової) шкоди визначається за формулою

$$D = d * f_v * i * c * (1 - f_s)^p,$$

в якій: D – (від англ. *damage* – збиток) – розмір компенсації дійсної моральної шкоди, яку необхідно встановити і присудити до відшкодування;

d (те саме) – розмір компенсації презюмованої моральної шкоди;

f_v – (від англ. *fault* – вина, *violator* – той, хто наносить шкоду) – ступінь вини особи, яка завдала моральної (немайнової) шкоди, при цьому $0 \leq f_v \leq 1$;

i – (від англ. *individual* – індивідуальний) – коефіцієнт індивідуальних особливостей потерпілого (суб'єктивного стану), при цьому $0 \leq i \leq 2$. При його визначенні слід враховувати глибину фізичних та душевних страждань. Окремі люди по-різному реагують на одні й ті самі протиправні дії. Коефіцієнт, що дорівнює одиниці, визнається за «звичайною», пересічною людиною. Якщо ж вона занадто реагує на певні обставини, то коефіцієнт має бути більший від одиниці, якщо ж навпаки – правопорушення не вплинуло або суттєво не вплинуло на внутрішній стан потерпілого, – коефіцієнт має бути меншим від одиниці;

c – (від англ. *circumstances* – обставини) – коефіцієнт урахування обставин, що заслуговують

на увагу (об'єктивні фактори), при цьому $0 \leq c \leq 2$. Даний показник стосується обставин, що носять об'єктивний характер, які спричинили інші наслідки для потерпілого, крім душевних страждань (погіршення здібностей або позбавлення можливості їх реалізації, звільнення з роботи тощо). Цьому показнику надається значення від 0 до 2, оскільки кожна особа по-різному сприймає обставини реальної дійсності, що виникли внаслідок правопорушення;

f_s – (від англ. *fault* – вина, *survivor* – потерпілий) – ступінь вини потерпілої особи, при цьому $0 \leq f_s \leq 1$. Для визначення цього показника необхідно враховувати ступінь вини потерпілого, оскільки вина потерпілого враховується для зменшення розміру відшкодування моральної шкоди тільки у формі грубої необережності;

p – (від *property* – майно) – коефіцієнт майнового становища заподіювача шкоди, який повинен братися до уваги при вчиненні правопорушення з необережності, в межах від 0,5 до 1 включно [1, с. 214–215].

Утім, існують й інші спеціалізовані методики. Так, методика С. Шимон [12, с. 25] бере за мінімум компенсацію у розмірі 5 мінімальних заробітних плат (далі – МЗП); нараховує 10 критеріїв; визначає для кожного з них, залежно від обставин, по три дискретні (переривчасті) числові значення коефіцієнтів (від 1 до 3); визначає відшкодування через послідовне множення 5 МЗП на конкретні значення коефіцієнтів. Максимум розміру відшкодування не обмежений, але мінімум становить 5 МЗП, що суперечить чинному законодавству (ст. 23, 13 ЦК України).

Не менш ґрунтовна універсальна методика К. Дорошенка [13] враховує сім критеріїв визначення моральної шкоди, містить покрокове встановлення факту завдання шкоди; оцінку тяжкості шкоди; визначення відшкодування у межах від 1 до 200 МЗП. Методика С. Антосик та О. Кокун полягає в тому, що при визначенні розмірів відшкодування необхідно виходити з індивідуальної величини сумарного психотравмуючого впливу на постраждалого в результаті протиправної дії. При цьому для визначення розміру компенсації моральної шкоди фізичних осіб слід «використовувати стандартизовану психологічну експертизу» [14].

Безумовно, у підході щодо визначення розмірів відшкодування моральної (немайнової) шкоди, наведеному О. М. Ерделевським, є певні позитивні сторони – пропорційність, зручність, універсальність тощо, але, видно, не позбавлена вона й вагомих вад. По-перше, є не

зовсім обґрунтованими вихідні розміри відшкодування, максимально можливий її розмір, коефіцієнти, що застосовуються, та й сама формула видається занадто складною і громіздкою. Кожна складова формули являє собою ступінь або коефіцієнт та має оціночний характер, що може призвести до значних труднощів у процесі судочинства, сторони можуть оскаржувати кожен множник окремо (що призведе до затягування процесу). По-друге, суду в рішенні доведеться мотивувати кожний коефіцієнт, тобто вичерпно пояснити, чому, наприклад, при врахуванні обставин, що мають значення для потерпілого, коефіцієнт становив 1, а не 0,75 або 1,25 тощо. Адже формула побудована так, що найменше коливання величини коефіцієнта спричиняє істотну зміну розміру компенсації.

Незважаючи на це, вважаємо, що запропонована О. М. Ерделевським методика є універсальною, простою та давно апробованою на практиці. Тому, на наш погляд, застосування такої методики розрахунку компенсації моральної шкоди все ж таки є доцільним та виправданим, бо вже час зрозуміти: методична визначеність краще доцільності вимог позивачів та довільного розсуду суду.

І останній, третій варіант – суд може визначити розмір компенсації моральної шкоди самостійно. Цей спосіб, на жаль, є найпоширенішим на практиці та означає необмежений та суб'єктивний розсуд суду у вирішенні цього питання. Прийняті у такий спосіб рішення можуть виявитися неточними або навіть хибними. Досить часто у подібних судових справах, за подібних обставин судом відшкодовуються суми компенсацій, що відрізняються не тільки в рази, а й на кілька порядків (тобто в десятки разів!). Або не відшкодовуються взагалі. До того ж незрозуміло, як суддя може самостійно визначити «ступінь фізичних і душевних страждань» потерпілого, виміряти його внутрішній світ. Не маючи будь-яких реальних обмежень щодо розміру компенсації моральної шкоди і навіть приблизного її базисного рівня, судді, щоб забезпечити хоч якусь одноманітність у прийнятих ними рішеннях, просто змушені звертати увагу на розмір компенсації шкоди, визначений у раніше розглянутих ними або іншими суддями аналогічних справах. За таких обставин законодавство фактично штовхає суд на шлях формування системи судових прецедентів. При цьому слід відмітити, що прецедентне право в англо-американській правовій системі формувалося не десятиліттями, а століттями, у той час як історія компенсації моральної шкоди

в сучасній Україні досі знаходиться на стадії становлення.

Висновки. Отже, як бачимо, національне законодавство не має чіткої процедури визначення розміру компенсації за завдану моральну шкоду. На нашу думку, визнання певної методики на рівні національного законодавства (наприклад методики професора О. М. Ерделевського) і, найголовніше, запровадження її вже сьогодні на практиці є дуже важливим та актуальним.

Вважаємо, що визначення дійсного розміру завданої моральної шкоди або глибини фізич-

них, душевних страждань є питаннями, які потребують спеціальних знань та мають бути роз'яснені відповідним експертом або спеціалістом у певній галузі знань. Тому суд, приймаючи рішення за цією категорією справ, повинен не змінювати (збільшувати або зменшувати) заявлений розмір компенсації моральної шкоди, а визначати його, ґрунтуючись на відповідних експертних висновках, враховуючи принципи справедливості та розумності, а також інші обставини, які мають істотне значення для справи.

Список використаних джерел

1. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики / А. М. Эрделевский. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : ВолтерсКлувер, 2004. – 320 с.
2. Манукян В. И. Моральный вред: право, практика, опыт / В. И. Манукян. – Киев : Истина, 2008. – 283 с.
3. Дзера О. В. Відшкодування моральної шкоди в договірному праві / О. В. Дзера, С. І. Шимон // Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / за ред. О. В. Дзери. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
4. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р. О. Стефанчук. – Київ : КНТ, 2008. – 626 с.
5. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. – Редакція від 04.03.2015.
6. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18 берез. 2003 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
7. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 берез. 1995 р. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>. – Редакція від 27.02.2009.
8. Постанова Верховного Суду України від 19 груд. 2011 р. [у справі № 6-65цс11] // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21438534>.
9. Эрделевский А. О размере возмещения морального вреда / А. Эрделевский // Российская юстиция. – 1994. – № 10. – С. 17–19.
10. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда в России и за рубежом / А. М. Эрделевский. – М. : Форум – Инфра-М, 1997. – 240 с.
11. Методика встановлення заподіяння моральної шкоди та метод оцінки розміру компенсації спричинених страждань : розроб. Ерделевський О. М. ; зареєстр. наказом М-ва юстиції України від 3 берез. 2010 р., реєстр. код 14.1.04 // Реєстр методик проведення судових експертиз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tmpse.minjust.gov.ua/page/17>.
12. Відшкодування матеріальної та моральної шкоди : Нормативні акти, роз'яснення, коментарі : станом на 1 січ. 2001 р. / Верховний Суд України ; за відп. ред. П. І. Шевчука. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – 622 с.
13. Дорошенко К. В. Моральный (неимущественный) ущерб потерпевшего на производстве / К. В. Дорошенко. – Киев : НИИ СТО Минтруда ; Соцінформ, 2004. – 165 с.
14. Антосик С. М. Відшкодування моральної шкоди: психологічні аспекти / С. М. Антосик, О. М. Кокун // Адвокат. – 1998. – № 4. – С. 17–21.

Надійшла до редколегії 18.08.2015

БАТОЖСКАЯ А. В., ПИХУРЕЦ Е. В. КРИТЕРИИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ РАЗМЕРА ПРИЧИНЁННОГО МОРАЛЬНОГО ВРЕДА ПРИ ЕГО ДОКАЗЫВАНИИ В СУДЕ

Обоснована актуальность исследования отношений, возникающих в результате доказывания факта и размера причинённого морального вреда в процессе рассмотрения дела в суде. Проанализирована проблема отсутствия в законодательстве чётких нормативно определённых методик или расчётов компенсации морального (неимущественного) вреда, которые бы смогли помочь объективно определить его размер и предотвратить ситуации, когда суды присуждают разные суммы возмещения в аналогичных ситуациях, когда потерпевшим присуждаются слишком завышенные и необоснованные суммы морального вреда. Сформулированы проблемные вопросы современной судебной практики, связанные с определением достаточного и эквивалентного размера компенсации причинённого морального вреда. Осуществлён анализ национального законодательства, судебной практики и доктринальных положений по этому вопросу.

Ключевые слова: моральний вред, размер возмещения (компенсации), методика определения ущерба, доказывание.

BATOZHNSKA O. V., PIKHURETS E. V. CRITERIA FOR DETERMINING THE SIZE OF MORAL DAMAGE DURING ITS PROVING IN THE COURT

Actuality of the study of relations arising after proving the fact and size of moral damage within the trial is grounded. The authors have analyzed problem of the lack of clear regulatory methods in the legislation or calculations of compensation of moral (non-property) damage that would help to determine objectively its size and avoid situations when the courts appoint different amounts of compensation in similar situations or when victims are awarded too excessive and unreasonable sizes of moral damage. Problematic issues of modern judicial practices relating to the definition of equivalent and sufficient size of compensation for moral damage are formulated. The analysis of national legislation, judicial practice and doctrinal provisions on this issue is realized.

Based on the existing methodology for assessing the size of compensation for mental suffering, the authors have attempted to develop a unified approach to establish the equivalent criteria of determining the size for moral damage while its proving in the court. In particular, the authors suggest to admit the method of calculating the compensation for moral damage offered by O. M. Erdelevskiy at the level of national legislation and implement it into law enforcement practice. Herewith it is noted that determining the actual size of moral damage or the depth of physical, mental suffering sometimes require special knowledge and explanations by the relevant expert or specialist in a particular area of expertise, so the court deciding on this category of cases should not change (increase or decrease) the claimed size of compensation for moral damage, but determine it based on relevant expert opinions, taking into account the principles of fairness, reasonableness, and other circumstances that are essential to the case.

Keywords: moral damage, reimbursement (compensation) amount, method of determining the damage, proving.

УДК 347.922(477)

О. Г. БОРТНІК,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби
з кіберзлочинністю та торгівлею людьми
Харківського національного університету внутрішніх справ;

Т. В. СТЕПАНЕНКО,

кандидат юридичних наук,
викладач кафедри охорони інтелектуальної власності, цивільно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби
з кіберзлочинністю та торгівлею людьми
Харківського національного університету внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ РІШЕННЯ СУДУ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ
ТА ІНТЕРЕСІВ НЕВИЗНАЧЕНОГО КОЛА ОСІБ**

Викладено загальні риси рішення суду за позовами в інтересах невизначеного кола осіб. Визначено особливості такого рішення: доведення його змісту до відома всіх потенційних позивачів та особливість його преюдиційної сили. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Ключові слова: позов, захист, невизначене коло осіб, рішення суду, судово преюдиція.

Bortnik, O.G. and Stepanenko, T.V. (2015), "Features of court judgment in cases involving the protection of the rights and interests of general public" ["Osoblyvosti rishennia sudu u spravakh pro zakhyst prav ta interesiv nevyznachenooho kola osib"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 154–160.

Постановка проблеми. Дослідження процесуальних особливостей судочинства в окремих категоріях цивільних справ стають усе більш актуальними з розвитком національного законо-

давства. Вони корисні як для практики, так і для теорії цивільного процесуального права, оскільки виявляють багатство змісту процесуальних норм, особливості їхньої дії в різних ситуаціях.